

RİSÂLE-i NÛR KÜLLİYATISaid Nursi'nin
(ö. 1960)telif ettiği eserlere verilen genel ad
(bk. SAİD NURSI).**RİSÂLET**

(bk. NÛBÛVVET).

RİSÂLET

(الرسالة)

Bir kimsenin irade beyanını
diğer bir kimseye tebliğ etme
anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “göndermek; elçilik, mektup, mesaj” gibi anlamlara gelen risâlet kelimesi fıkıh terimi olarak bir kimsenin irade beyanını -tasarrufta dahil olmaksızın- diğer bir kimseye tebliğ etmeyi ifade eder. Tebliğ eden kimseye **resûl** (elçi), elçiyi gönderen kimseye **mürsil**, elçinin gönderildiği kimseye **mürselün ileyh** denir. Risâlet için **sifâret** ve **resul** için **sefir** kavramları da kullanılır. Başkası adına ve / veya hesabına iş görmeyi ifade eden niyâbette (temsil) ve iradî temsilin ilk hatıra gelen kaynağı olan vekâlette temsilci başkası adına ve / veya hesabına hareket etmekle beraber yaptığı işlem kendisinin irade beyanıyla kurulurken **resul** sadece işlem yapmak isteyen kişinin irade beyanını iletmekle görevlidir. Günümüz hukuk dilinde **resul** karşılığında **haberci** (muhbir) kelimesi kullanılır.

Âyet ve hadislerde risâlet ve aynı kökten türeyen kelimeler sözlük anlamlarıyla çok sık geçer. Özellikle milletlerarası ilişkilerde, “Elçiye zeval olmaz” şeklinde ifadesini bulan, bir kimsenin sadece bir bildirimi karşı tarafa tebliğ etmekle görevlendirilip bundan dolayı sorumlu tutulmaması ilkesinin Kur’ân-ı Kerim’de ve Resûl-i Ekrem’in uygulamalarında tasvip edildiği görülür (peygamberlik anlamındaki risâlet için bk. NÛBÛVVET). Hz. Peygamber’in pek çok konuda elçilik ve yazışma yollarına başvurmuş ve irade beyanlarının teâtisinde bunları bir vasıta olarak kabul etmiş olması bazı Hanefî fakihleri tarafından gaipler arası akdin cevazına delil gösterilmiştir. Risâlet kavramı daha çok, akdin rûknünü oluşturan icap ve kabule dair irade beyanlarının -gaipler arası akidde- elçi vasıtasıyla karşı tarafa bildirilmesi görevini belirtmek için kullanılır. Ancak risâlet borç iliş-

kilerinde malın veya semenin teslim edilmesi yahut teslim alınması gibi bir görevlendirme şeklinde de gerçekleşebilir. Risâlet konusu fıkıh kitaplarında müstakil bölüm halinde ele alınmamakta, özellikle nikâh, bey’, vedîa ve karz gibi risâlet yoluyla gerçekleşebilecek akidlerde irade beyanının elçi aracılığı ile iletilmesi söz konusu olduğunda hükümlerine yer verilmektedir. Risâlet, yapılan işin elçiyi yollayana (mürsil) izâfe edilmesi esasına dayandığı için İslâm hukukçuları elçi olacak kimsede edâ ehliyetini şart koşmayıp sadece sözü doğru nakledebilme şartını aramışlardır. Buna göre belirtilen niteliğe sahip köle ve mümeyyiz küçük de elçi olabilir.

Fakihlerin çoğunluğu risâlet ve vekâletin mahiyet itibarıyla birbirinden farklı olduğu kanaatini taşımakla birlikte bazı durumlarda vekâletin risâlete benzediği kabul edilir. Meselâ hibe, âriyet, rehin, vedîa, karz, şirket, mudârebe ve inkâr yoluyla sulhta vekilin akdi müvekkile izâfe etmesi zorunlu olduğundan (*Mecelle*, md. 1460) bu işlemlerde vekil elçi mesabesindedir. Risâlet ile vekâlet arasındaki başlıca farklar şunlardır: 1. Risâlet yoluyla yapılan bir akidde **resul** kendini yollayan kimsenin akid yapma iradesini sadece tebliğ eder, akdi bizzat yapmaz; vekil ise akdi kendisi gerçekleştirir. Meselâ bir kimsenin işçisine, “Falana git ve ona şu malımı şu fiyata sattığımı bildir” demesi üzerine onun bunu olduğu gibi nakletmesi halinde yapılan iş elçilik olup vekillik değildir. 2. **Resul** yaptığı akdi veya işi kendisini elçi tayin eden kişiye izâfe etmek zorundadır. Halbuki vekil yaptığı akdi müvekkiline izâfe etmek zorunda olmayıp akdi ister kendi adına ister müvekkili adına yapar. Ancak akdi kendi adına yapması durumunda vekâlet hükümleri, müvekkili adına yapması durumunda ise risâlet hükümleri cârî olur (*Mecelle*, md. 1461). Meselâ **resul** bir şey satın alırken mürsilin adını zikretmezse akid mürsil için değil **resul** için yapılmış olur ve semenini kendisi ödemek zorundadır. Böyle bir durumda onun, “Ben falan kişinin elçisi idim” şeklindeki itirazı kabul edilmez, çünkü akdi kendi adına izâfe etmesi risâlete aykırıdır. 3. Risâlette akdin hukuku (akidden doğan hak ve sorumluluklar) **resule** değil onu yollayana ait olur; vekâlette ise bu hakların tamamı vekile aittir (*Mecelle*, md. 1462). 4. Müvekkil vekili azlettiğinde azil haberi vekile ulaşmadıkça vekâlet devam eder; azil haberi ulaştığında vekâlet sona erer (*Mecelle*, md. 1523). Elçinin azledilmesinde ise azil haberinin ona ulaşması şart değildir. 5. Ço-

ğunlukla vekâlet akdi vekâlet, elçi görevlendirme ise risâlet lafzıyla in’ikad eder. Meselâ malı teslim alma konusunda vekâlet verme işleminde müşteri bir kimseye, “Mebîi teslim alma konusunda bana vekil ol” ya da, “Malı kabzetme hususunda seni vekil kıldım” derken elçi tayin etmede, “Falandan satın aldığım malı teslim alma hususunda benim **resulüm ol**” veya, “Satıcıya aldığım malı sana teslim etmesini söyle” şeklinde ifadeler kullanır. 6. Ödünç istemek (*istikraz*) için vekâlet vermek câiz olmamakla beraber risâlet câizdir. Buna göre ödünç verene (*mukriz*) ödünç para istemek üzere hizmetçisini gönderip kredi alan kimse için hizmetçisi vekâlet değil risâlet görevi yapmış olmaktadır.

Gaipler arası akidler bakımından özel bir öneme sahip olan risâletin hükümleri kitâbetinkilerle iç içe olduğundan çok defa fıkıh eserlerinde birlikte ele alınır. Elçi vasıtasıyla yapılan sözleşmede akid meclisi risâletin eda edildiği, yani mürsilin icabının karşı tarafa iletildiği meclistir. Bu mecliste icabın yöneltildiği taraf bunu kabul edip etmemekte muhayyerdir. Muhatabın kabul beyanında bulunması halinde akdin kuruluşunun ve hükümlerini ne zamandan itibaren doğurmaya başlayacağına belirlenmesi önemli sonuçları bulunan bir meseledir. Meselâ muhatabın kabulden rücu hakkı akdin kuruluşuna göre belirlenmektedir. Yine muhatabın kabul beyanında bulunmasından sonra, fakat henüz bunu icapçıya göndermeden yahut bunun icapçıya ulaşmasından veya onun tarafından öğrenilmesinden önce akid konusu malın telef olması durumunda akdin kuruluşu sayılıp sayılmayacağına hükmederken akdin kuruluşunun bilinmesi gerekir. Klasik fıkıh eserlerinde üzerinde fazla durulmamış olmakla birlikte bu konu günümüz İslâm hukuku çevrelerinde Batı hukukunda geliştirilen teorilerden yararlanılarak geniş biçimde ele alınmıştır (teoriler ve değerlendirilmesi hakkında bk. Dönmez, I/1 [1996], s. 30-50, 58-59).

Elçi aracılığı ile yöneltilen icabın karşı tarafça kabul edilmemesi durumunda icabın bağlayıcı olmadığı kanaatini taşıyan fakihlerin çoğunluğuna göre icap sâkit olur. Zira elçi sadece icabı sözlü olarak tebliğ eden bir vasıta olarak görülür. Ancak bazı Hanefî fakihleri kitâbet yoluyla icabının dışında tutmuştur. Buna göre icabı içeren mektubun okunduğu her mecliste icap yenilenmiş olur. İcapçının belirli bir kimse tarafından yerine getirilmesini şart koşmaksızın başkasına tebliğ görevi

vermesi durumunda yetkisiz temsilci (fuzûlî) konumundaki bir kimse tarafından iletilindiğinde icabın geçerli sayılmasından hareketle bazı klasik ve çağdaş İslâm hukukçuları elçinin de tebliğini yenileyebileceğini ve bunun yeni bir icap olacağını ileri sürer. Elçinin tebliğ ettiği icap muhatap tarafından kabul edilmediği halde onun bir başka mecliste icabı yenilemesinin niyâbet anlamına geleceği, bunun ise görev ve yetkiyi aşmak olacağı gerekçesiyle bu görüşe çoğunluk tarafından itiraz edilmiştir. Hâzırlar arası akidde olduğu gibi elçi aracılığı ile yöneltilen icap karşı tarafa ulaşmadan veya karşı tarafça kabul edilmeden bu icaptan rucû edilebilir. Mürsilin elçi aracılığı ile gönderdiği tekliften rucû etmesi durumunda bu bilginin elçiye ulaşması şart koşulmamaktadır (konuya ilişkin tartışmalar için bk. *a.g.e.*, I/1 [1996], s. 25-35). Nikâh akidinde icabın elçi aracılığı ile iletebileceğinde fakihler görüş birliği içinde olmakla birlikte elçinin icabı şahitler huzurunda yöneltmesi gerekip gerekmediği hususunda farklı görüşler vardır.

Alıcının satın konusu malı teslim almak üzere elçi göndermesi ve elçinin bunu görüp beğenmesi durumunda elçiyi yollayanın rü'yet muhayyerliği hakkı ortadan kalkmaz. Çünkü elçi satın alınan malı teslim alma hususunda alıcının temsilcisi olup malı görmüş olması kendisini yollayanın görmesi yerine geçmez, kabzın tamamlanması elçiyi yollayan tarafından gerçekleşir (Kâsânî, V, 295 vd.; Vehbe ez-Zühaylî, IV, 589).

Mürsilin mülkiyetindeki bir eşya elçi aracılığı ile başkasına yollandığında gönderilen kimse tarafından kabzedilmediği sürece ilke olarak onun mülkiyetinde kalması devam eder. Elçinin ulaştırmakla görevli olduğu şey emanet hükmünde olup kusuru olmadığı sürece helâki halinde tazmin yükümlülüğü yoktur. Elçi göreviyle ilgili hususlarda emin kabul edildiğinden yemin etmesiyle sorumluluğunun bulunmadığına hükmedilir. Buna karşılık tazmin gerektiren durumlarda onun başkasıyla ilgili sözü delil kabul edilmez. Mesele elçi borçlunun borcunu kendisi aracılığı ile gönderdiğini beyan etse, alacaklı da bunun kendisine ulaşmadığını söylese elçinin zimmetinin berî olduğu kabul edilmekle beraber alacak sahibinin alacağını aldığı ispat edilmiş olmaz (*Mecelle*, md. 1774).

Naslarda elçilikten ücret alınması yasaklanmış olmamakla beraber doktrinde belli bir ücret karşılığı yapılan hukukî işlemlerin niyâbet kapsamında değerlendirilmesi elçiliğin ücretsiz yapılan bir iş ola-

rak düşünülüğünü göstermektedir. Devletlerarası elçilik hariç risâlet karşılığında ücret alınmaması yönündeki tarihî tecrübeyi bu yolla yapılan işlemlerin genelde akrabalar, köleler ya da kişinin maiyetinde çalışan işçileri tarafından gerçekleştirilmiş olmasıyla izah etmek mümkündür. Vekâlette öngörülen şartların elçilikte şart koşulmayıp elçi olacak kimsede sadece sözü doğru nakledebilme şartı aranması da risâletin ücretsiz yapılagelen bir iş olduğunu teyit etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 73-74; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 138, 295 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 253-254; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), V, 145; Buhûtî, *Keşşâfü'l-künâ*, III, 148; *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, Beyrut 1986, III, 65-66; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Serhi'l-kebir*, Kahire 1328, III, 382; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), III, 14; IV, 512-513; Mesud Efendi, *Mir'ât-ı Mecelle*, İstanbul 1302, s. 537, 538, 557; *Mecelle*, md. 1450, 1454, 1455, 1460-1463, 1523, 1774; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm* (trc. Fehmî el-Hüseynî), Beyrut 1991, III, 525, 526, 532-534; Abdurrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hâk fil-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1954-60, I, 100-104; II, 50-60; Neş'et İbrâhim ed-Düeynî, *et-Terâdî fi 'uku'dil-mübâdelâti'l-mâliyye*, Cidde 1402/1982, s. 307; Bilmen, *Kamus*, IV, 156; VI, 97, 98, 324, 325, 366; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, IV, 589; İbrahim Kafi Dönmez, "İslam Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akideler", *İLAM Araştırma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 9-62; "İrsâl", *Mu.F*, III, 95-103.

NASI ASLAN

er-RİSÂLETÜ'L-FETHİYYE (الرسالة الفتحية)

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin
(ö. XVI. yüzyılın başları)
müsiği nazariyatına dair
Arapça eseri.

Müellifin müsiği nazariyatıyla ilgili kaleme aldığı iki eserden biri olup bazı kütüphane kayıtlarında eserin isminde "fi'l-mûsika" ilâvesine de rastlanır. Kitabın Sultan II. Bayezid'in Boğdan fethinde Akkırman'ı alması üzerine (889/1484) yazılmış olduğu tahmin edilmektedir. Bir mukaddime ile iki bölümden (taraf) meydana gelen eserin üç fasla ayrılan mukaddimesinde müsinin tanımı, konusu, müsiği ortaya koyan kişi (Pisagor), gayesi ve "müsiği" diye adlandırılmasının sebebi, müsiği sanatının ilkeleri ve müsinin riyâzî prensipleri izah edilir. İlm-i te'lîfin (beste yapma) anlatıldığı birinci bölüm beş fasıldan (makale) oluşmaktadır. Birinci fasılda müsiği aletinde bulunan teller üzerindeki perdelerin taksimi, uyumlu aralıklar ve bun-

ların oranları; ikinci fasılda aralıkların birbiriyle bağlanması ve ayrılması, üçlü ve dörtlü aralıkların sınıflandırılması; üçüncü fasılda mülayemet, tenâfûr ve cins konuları işlenir. Dördüncü fasılda meşhur devirler, bunların nağmelerinin birbirine katılması ve devirlerin tabakaları, eski müsiğin görüştüne göre altı âvâze ve şubelerle teller arasındaki âhenk konuları; beşinci fasılda Mehmed Çelebi döneminde kullanılan meşhur makamlarla vakitlere ve şahısların özelliklerine göre melodilerin etkileri açıklanır. Üç fasıldan meydana gelen ikinci bölümün konusu müsinin önemli bir unsuru olan ikâ'dır. Birinci fasılda mütehalil (eş zamanlı / senkronize) zamanların halleri ve isimleri, usulün tanımı, usulde zaman aralıkları ve usul daireleri anlatılır. İkinci ve üçüncü fasıllarda eski nazariyatçıların kullandığı ikâ'larla yeni nazariyatçıların kullandığı ikâ'lar konu edilir. Mehmed Çelebi'nin bu eseri yazarken Fârâbî, Safiyyüddin el-Urmevî ve Abdülkâdir-i Merâğî'nin çalışmalarından yararlandığı anlaşılmaktadır.

er-Risâletü'l-fethiyye'nin on ikisi Türkiye dışında (bu nüshalar için bk. Mehmed Çelebi el-Lâzikî, neşredenin girişi, s. 18; Ladikli Mehmed Çelebi, hazırlayenin girişi, s. 40-42), üçü Türkiye kütüphanelerinde (İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Belediye Yazmaları, nr. K. 23; İskilip İlçe Halk Ktp., AY, nr. 972; İÜ Türkiyat Araştırmaları Merkezi, nr. 61) olmak üzere on beş nüshası tesbit edilmiştir. Eserin Halep'te bulunan 890 (1485) tarihli en eski nüshası ile Bağdat'taki el-Evkâfû'l-âmme, el-Methafû'l-İrâkî, el-Külliyetü'l-âdâb nüshalarının Hâşim Muhammed Receb tarafından tahkiki neşri gerçekleştirilmiştir (Küveyt 1406/1986). Hafid Efendi *ed-Dürrü'l-müntehabât*'ını, Rauf Yektâ Bey ve Mehmet Suphi Ezgi nazariyat kitaplarını yazarken *er-Risâletü'l-fethiyye*'yi kaynak olarak kullanmışlardır. Eseri Rauf Yektâ Bey Türkçe'ye çevirmişse de bu çeviri basılamamıştır. Risâlenin Menûbî es-Senûsî tarafından yapılan Fransızca tercümesini Baron Rodolphe d'Erlanger yayımlamıştır (*La musique arabe*, Paris 1939, IV, 257-522). Fransızca çeviriyle Londra nüshası arasındaki bazı farklılıklara Bülent Aksoy, "Onbeşinci Yüzyılda Türk Çalgıları" adlı makalesinde işaret etmiştir (*Musiki Mecmuası*, sy. 417 [1987], s. 15-17). Gültekin Oransay, Mehmed Çelebi'nin eserlerinde bahsettiği makamlarla diğer eserlerde yer alan makamları karşılaştırmış. Hakkı Tekin risâle üzerinde bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.).